

Zapomenuté oběti dne hanby a vzdoru

Nové a doposud neznámé informace o obětech srpna 1969

V letošním roce uplynulo 55 let od událostí ze srpna 1969, kdy si občané Československa chtěli důstojně připomenout první výročí 21. srpna 1968, tedy okupace své vlasti vojsky pěti států Varšavské smlouvy v čele se Sovětským svazem. Zároveň se snažili upozornit novou vládnoucí garnituru KSČ v čele s I. tajemníkem ÚV KSČ Gustávem Husákem, že nesouhlasí s její normalizační politikou represí proti příznivcům pražského jara a ústupků vůči požadavkům SSSR. Nejvyšší straničtí, ale i státní představitelé ovšem tyto negativní nálady ve společnosti bedlivě sledovali, a tak se s předstihem několika měsíců začali připravovat na tvrdý zásah vůči všem odpůrcům staronových pořádků. Jeho přímým důsledkem bylo pět mrtvých občanů. O obětech srpna 1969 však stále vycházejí najevo další informace, včetně těch, které přináší tento článek.

 Spontánní protesty, jež započaly už pár dnů před 21. srpnem 1969, se zprvu odehrávaly v klidu. S narůstajícím počtem zúčastněných demonstrantů však sílila i nervozita mocných. Podle předem připravených plánů se mezitím všechny ozbrojené složky – příslušníci Veřejné (VB) a Státní bezpečnosti (StB), Lidových milicí (LM) i Pohraniční stráže (PS) a vojáci – ve stanovených počtech soustředily v určených vyčkávacích prostorech a na rozkaz vyrazily do akce. Výsledkem leckdy brutálních střetů mezi nimi a demonstranty byly nejenom desítky zraněných na obou stranách, ale rovněž mrtví.

Přímo v ulicích nebo na následky střelby ze strany ozbrojených složek zemřeli v Praze František Kohout, Vladimír Kruba a Bohumil Širínek, v Brně Danuše Muzikářová a Stanislav Valehrach. Po 50 letech se

ovšem ukázalo, že v důsledku přesunů útvarů Československé lidové armády (ČSLA) určených k zásahu v Praze navíc zemřela 24. srpna 1969 Bohuslava Mazná. Ale nejenom ona. V hodnotící zprávě pro vysoké funkcionáře strany a státu se na straně ozbrojených složek uvádí anonymní voják základní služby rovněž zahynuvší při přesunu, k němuž dosud chyběly přesnější informace. Na základě hlášení pro Hlavní politickou správu ČSLA autor tohoto textu před lety jako potenciální oběť vytipoval voj. Jindřicha Pavlíka.¹

Až při shromažďování podkladů pro seminář *Den hanby i vzdoru – 21. srpen 1969*, který Ústav pro studium totalitních režimů uspořádal 4. září 2024, se mu díky pomoci archivářek a archivářů z Archivu bezpečnostních složek a Vojenského ústředního archivu podařilo objevit dosud opomíjené archiválie

k oběma nešťastným úmrtím, které více osvětlují tragické osudy těchto obětí. Zcela neočekávaně přitom narazil i na naprosto nový a neznámý případ smrti čet. Jana Povolného, který na první pohled přesně odpovídá formulaci hodnotící zprávy o vojákovi zahynuvším při přesunu. Je ovšem třeba poznamenat, že ani v tomto případě se nemusí jednat o onoho „správného základáka“, pokud se nepodaří najít podkladové materiály k dané zprávě, kde by byl výslovně zmíněn. To pochopitelně platí i pro civilní oběti. Proto bychom rádi zopakovali výzvu k veřejnosti z *Paměti a dějin* č. 4/2023, aby nám občané na e-mail pad@ustrcr.cz, nebo na adresu redakce časopisu (Palác Archa, Na Poříčí 1046/24, 110 00 Praha 1) posílali své informace k obětem srpna 1969.

Níže uveřejňujeme nová zjištění k případu Bohuslavy Mazné, která narazila do obrněného transportéru od stejného útvaru, u něhož sloužila čet. Jan Povolný, a k případu voj. Jindřicha Pavlíka. Také k nim uvítáme jakákoliv zatím nepublikovaná fakta.

NEOPATRná MOTORKÁŘKA

Bohuslava Mazná se narodila dne 23. září 1942. V srpnu 1969 měla trvalé bydliště v Mníšku pod Brdy v ulici Čisovická, přechodně v Praze 5 v Liebknechtově ulici (dnes Peroutkova). Večer 24. srpna 1969 jela na skútru ČZ-175 se SPZ AB-37-25, který patřil Eduardu Skřivánkovi z Prahy,

po silnici č. I/4 (dnešní dálnice D4). Na rovném úseku mezi Jílovištěm a Zbraslaví, poblíž televizního vysílače Cukrák, ve 20.30 hod. najela do osvětleného, po pravé straně stojícího obrněného transportéru č. 014 (číslo patřilo OT-65 FÚG, evidenční číslo 31672 od 1. tankového praporu) ze stavu 14. tankového pluku v Písku (VÚ 6177) od tamní 9. tankové divize. Tento pluk byl, kromě jiných útvarů ČSLA, vyčleněn, aby v případě potřeby zasáhl proti demonstrujícím v Praze, což podle kroniky pluku také učinil a prokázal přitom „*svoji morální a politickou vyspělost*“. Při nárazu Mazná utrpěla proražení spodiny lebeční. Tomuto smrtelnému zranění po převozu do nemocnice na Zbraslaví (dnes Transfuzní stanice Všeobecné fakultní nemocnice v Praze) ještě před půlnocí podlehla.

Nehodu prověřovala skupina vyšetřování Okresního oddělení VB Praha-západ, konkrétně ppor. Josef Klenovec. Ten případ podle §159/1 trestního řádu k 30. září 1969 odložil a spis byl později skartován.²

POSLEDNÍ PŘESUN A DOSUD NEZNÁMÁ OBĚŤ

Jan Povolný přišel na svět 9. listopadu 1945 v Olšanech (okres Jindřichův Hradec), kde také bydlel. Pracoval jako technik. V roce 1969 byl již

druhým rokem na vojně a s hodností četaře vykonával funkci výkoného praporčíka 1. tankové rotы 1. tankového praporu již zmíněného 14. tankového pluku v Písku.

Dne 21. srpna 1969 byla další částí 9. tankové divize v Písku (první byla do Prahy poslána již dříve) vyhlášena bojová pohotovost, a tak byl v 16.00 hod. vyveden 14. tankový pluk z kasáren na cvičení („akce Praha“), tedy na zásah proti demonstrujícím občanům. Útvar se přesouval po ose Písek – Křenovice – Bernartice – Petrovice – Sedlčany – Jílové u Prahy – Zbraslav, kam podle velitele pluku pplk. Zdeňka Bažanta dorazil ve 22.30 hod. Po cestě zůstala stát řada tanků (a nejen jich) pro závady. Jen při haváriích a vyjetí z vozovky pluk způsobil škody asi za 11 000 Kčs. Při jedné z nich byl ve 20.30 hod. přibližně 5 km jižně od Neveklova usmrcen i čet. Povolný. U pravé krajnice stála kvůli poruše nákladní Praga V3S, tzv. vejtraska, (ev. č. 30-27-02), kterou řídil svob. Podvojský, a okolo ní měly ostatní vozy projíždět. Bohužel za volantem další „vejtrasky“ (ev. č. 33-93-68) seděl voják 1. ročníku Marian Cicák, jenž teprve od 2. dubna zastával funkci řidič-zdrojař Technické opravny pluku (TOP). Ten z dosud neznámého důvodu při předjíždění narazil do přední části stojícího automobilu,

Vyšetřovatel případu Bohuslavy Mazné ppor. Josef Klenovec (foto: ABS)

konkrétně do levého předního kola tak, že byl odhozen vpravo do příkopu. Přitom čet. Povolného, který chtěl jako velitel vozidla regulovat dopravu a stál před svou vejtraskou, porazil nárazník vozu a najelo na něj nabourané levé přední kolo, které se mu zastavilo přímo na hrudníku, takže i přesto, že ho osádky obou vozidel vyprostily, neměl šanci přežít.³

Informování rodiny a pohřeb zajistila komise ve složení mjr. František Kolář (výstrojný náčelník), mjr. Josef Peroutka (finanční náčelník) a kpt. Jaroslav Korejs (instruktor kulturně výchovné činnosti). Pohřeb se v Olšanech konal 28. srpna, kam byl vyslán služební autobus s divizní hudbou v počtu 21 osob.⁴

- 1 Podrobněji o obětech např. POVOLNÝ, Daniel – ŠAFRÁNEK, Jakub: Medaile, kterou si nikdo nepřevzal. *Paměť a dějiny*, 2023, roč. 17, č. 4, s. 57–60.
- 2 Podporučík Klenovec se specializoval na vyšetřování dopravních nehod a byl v tomto směru velmi kladně hodnocen. ABS, f. Správa SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje, přírůstkové č. 1711-1734_88, balík č. 149, Protokol událostí, zápis č. 1674; tamtéž, přírůstkové č. 2315_93, balík č. 2, Deník vyšetřovacích spisů, zápis č. 182; ABS, f. Personální spisy, personální spis Josefa Klenovce, ev. č. 1206/38, Služební hodnocení k RMV č. 83/1969, 8. 10. 1970, s. 1; *Správní archiv Armády České republiky* (SA AČR) Olomouc, f. 179 (14. tankový pluk Písek), k. 1, Revoluční a bojové tradice 14. opavského tankového pluku (kronika), s. 98, 101–102; tamtéž, k. 14, Tajné rozkazy, Označení tankové techniky, Rozkaz velitele 14. tankového pluku č. 07/1968, 1. 7. 1968, s. 2.
- 3 SA AČR Olomouc, f. 179, k. 14, Přechíslování techniky, Rozkaz velitele 14. tankového pluku č. 09/1969, 15. 8. 1969, s. 2–3; tamtéž, Denní rozkaz velitele VÚ 6177 č. 169/1969, 29. 8. 1969, s. 7; SA AČR Olomouc, f. 179, k. 3, Tajné spisy 1969, Rozbor bojové a politické přípravy za 2. cykl 1969, čj. 020/21, 19. 9. 1969, s. 3, 5 a 10; tamtéž, Hlášení mimořádné události, čj. 02368, nedatováno (? 8. 1969), s. 1; POVOLNÝ, Daniel a kol.: *Den hanby. 21. srpen 1969 v ulicích českých a moravských měst*. Mladá fronta, Praha 2019, s. 120.
- 4 SA AČR Olomouc, f. 179, k. 14, Tajné rozkazy, Přiznání funkčních platů voj. z povolání, Rozkaz velitele 14. tankového pluku č. 016/1968, 19. 12. 1968, s. 2–3; tamtéž, Denní rozkaz velitele VÚ 6177 č. 164/1969, 22. 8. 1969, s. 2; tamtéž, Denní rozkaz velitele VÚ 6177 č. 166/1969, 26. 8. 1969, s. 5–6; SA AČR Olomouc, f. 183 (9. tanková divize Písek), k. 1 (1), Tajné vnitřní rozkazy r. 1969, Příloha k vnitřnímu rozkazu č. 036/1969, 11. 9. 1969, s. 2.

Dne 22. srpna 1969 zemřel voj. Jindřich Pavlík, nešťastně přimáčkнутý na čelo tanku T-55, kterému ten den velel (foto: VÚA – VHA)

SMRT „VELITELE TANKU“

Donedávna „jediný kandidát na oběť“ na straně normalizačního režimu Jindřich Pavlík se narodil 23. března 1948 v Ústí nad Labem a bydlel v Předlicích v ulici U jeslí. Byl svobodný, zaměstnáním soustružník. Na vojně sloužil již druhým rokem a i přes hodnost vojína zastával funkci pomocníka výkonného praporčíka 1. tankové rotы 1. tankového praporu 1. tankového pluku, který i s posádkou ve Strašicích náležel ke slánské 1. tankové divizi.⁵

Již od 20. srpna 1969 se 1. tankový pluk pod velením pplk. Václava Šimurdy nacházel ve stavu bojové pohotovosti (BoPo), kterou mu též den vyhlásili z Generálního štábu ČSLA kvůli demonstracím k prvnímu výročí okupace Československa 21. srpna 1968. Na jejich potlačování v Praze se část útvaru také přímo podílela. O dva

dny později (22. srpna) na shromáždění v 10.00 hod. vydal pplk. Šimurda svým podřízeným rozkaz seřadit tanky do dvou proudů, aby se v případě potřeby urychlil jejich výjezd.

V tu chvíli už vrcholil sled nešťastných okolností a pochybení, které vedly ke smrti Jindřicha Pavlíka. Vzhledem k dovození (velitel 1. tankové rotы Zdeněk Frühauf), nařízenému odpočinku (čet. abs. Josef Andrejčík) či nemoci (velitel tanku svob. Novák) zkušenějších kolegů totiž v tu chvíli nebyl určen nikdo, kdo by naváděl 3. tank 3. rotы do praporečného proudu. Úkolu se tak patrně o vlastní vůli zhostil neproškolený voják Pavlík, původně určený jako nabíječ, který se rozhodl navigovat řidiče „svého“ tanku Ladislava Vyskočila.

Krátko před 11.40 hod. stály v parku tanky 1. tankové rotы seřazené v proudu asi 2–3 m za sebou. „Při postupném seřazování tanků do plukovního proudu

velitel 3. tankové rotы npor. [Stanislav] Žák dal pokyn veliteli tanku 2. čety 1. tankové rotы des. [Janu] Naňkovi, aby odjel s tankem dopředu. Des. Naňko dal pokyn řidiči svob. [Josefu] Hájkovi nastartovat motor a pokyn „vpřed“. Řidič svob. Hájek nastartoval a podle výpovědi svědků tank místo dopředného pohybu prudce couvl dozadu.“⁶

Desátník Naňko o tom před vyšetřovací komisí odpoledne 22. srpna vypověděl: „Po odjezdu tanku, který stál přede mnou, jsem dal povel „motory natočit“ a na pokyn npor. Žáka jsem vydal povel „vpřed“. Stál jsem asi 7 m od tanku vlevo a po povelu „vpřed“ jsem vyčkával jeho výjezdu, že ho odvedu na stanovené místo. Před vydáním povelu vpřed jsem neviděl nikoho v blízkosti tanku. Dozadu za tank jsem přes sudy, namontované na tanku, neviděl. Stál jsem bokem [od] vozidla v uvedené vzdálenosti asi 7 m. Před vydáním povelu „motory natočit“ ani za tankem nikdo nestál. Řidiči tanků, které stály za mnou, seděli na svých místech. Po povelu „vpřed“ řidič mého tanku svob. Hájek přidal plyn a v ten okamžik se dalo vozidlo do pohybu zpět. Než jsem stačil jakkoliv zareagovat, narazil tank na zadní tank, který byl ve vzdálenosti asi 2 m. Mojí domněnkou je, což nemohu potvrdit, že omylem byla zařazena zpáteční rychlost a po přidání plynu se dal tank do zpětného pohybu velkou rychlostí a tedy motorickou silou. V okamžiku, kdy se dalo vozidlo do pohybu, jsem dával povel stát, ale k nárazu došlo tak rychle, že téměř s upažením ruky došlo k nárazu. V okamžiku po nárazu jsem řidiči ukázal „vpřed“, protože jsem věděl, že bude zadní tank poškozen, neb z mého stanoviště jsem viděl pokřivení blatníku. Můj řidič ihned zareagoval, vyjel asi na vzdálenost okolo 3 m.“⁷

5 SA AČR Olomouc, f. 402 (1. tanková divize Slaný), k. 21, Přehled MU (mimořádné události), Zpráva o usmrcení vojína Pavlíka Jindřicha, 22. (?) 8. 1969, s. 1.

6 Tamtéž, s. 2.

7 Tamtéž, Zápis o výsledku svědka sepsaný s desátníkem Naňko Janem, 22. 8. 1969, s. 1.

Hájek poté, co vylezl z tanku a uviděl, co způsobil, utrpěl nervový šok a musel být převezen do plzeňské vojenské nemocnice. Podle vyjádření lékařů ho mohla vyšetřovací komise vyslechnout nejdříve druhý den 23. srpna, ale podle všeho tak učinil prokurátor Vojenské obvodové prokuratury Litoměřice pplk. Bohuslav Beneš až 9. září. Hájek mu tehdy sdělil, že měl zařazený neutrální a po nastartování se snažil zařadit jedničku. Protože se mu to nedařilo, škulbl řadicí pákou dozadu a chtěl protočit motor, nevšiml si však, že přitom začal couvat, dokud neucítil náraz. Jak prokázal vyšetřovací pokus provedený 22. srpna večer, zásadním problémem bylo, že tank stál na svahu a i po pouhém odbrzdění by se dal vlastní vahou do pohybu vzad, natož s nastartovaným motorem. To nakonec vyšetřovatele litoměřické vojenské prokuratury kpt. Jaroslava Schölera vedlo k zastavení vyšetřování, protože si voj. Pavlík přivodil smrt vlastní neopatrností, když nedodržel bezpečnostní předpisy (viz dále).⁸

Podle výpovědi velitele 1. tankové čtyři 2. tankové roty 2. tankového praporu por. Jiřího Šány, jenž se svou četou nedaleko čekal, až na něj přijde řada, stál des. Ňaňko jen asi 5 m od svého tanku. Poté, co npor. Žák obešel jeho tank a ve vzdálenosti cca 6 m se postavil ke kiosku PHM, nařídil Ňaňkovi, aby tank zavedl do sestavy pluku. Ovšem 20–30 sekund poté, co Ňaňko vydal pokyn „motory natočit“, se voj. Pavlík, dosud stojící vpravo od svého tanku, nečekaně vydal k řidiči

svob. Vyskočilovi, čímž se ocitl mezi oběma stroji. Vzápětí sebou tank před ním škulbl vzad a Pavlík si už jen stihl přisednout bokem do podřepu či na bobek a zvednout ruce nahoru. Náraz ho v 11.40 hod. přimáčkl na jeho tank takovou silou, že utrpěl zlomeninu spodiny lebeční spojenou s masivním krvácením do mozku a vážné pohmoždění hrudníku provázené vnitřním krvácením.

Když tank na Ňaňkův povel odjel asi 3–4 m dopředu, naskytl se všem přítomným hrůzný pohled na zhroutěného Pavlíka s viditelnými zraněními hlavy, jemuž skrz oblečení prosakovala krev. Šána hned odběhl pro velitele pluku Šimurdu, zatímco Žák přivolal sanitku. I když byla do minuty na místě a Žák se Šanou a s velitelem Šimurdou do ní Pavlíka naložili, bylo již na jeho záchranu pozdě. Podle hlavního lékaře pluku kpt. MUDr. Pavla Vohlídky zemřel v řádu minut. Ten také po antropometrickém měření na místě tragédie uvedl, že měl Pavlík šanci přežít, jen kdyby zaujal polohu na všech čtyřech nebo vleže.⁹

Dne 23. srpna odjeli do Předlic náčelník štábu tankového praporu 1. tankového pluku mjr. Jan Gonda, kpt. Jaroslav Klement, svob. Mareš a voj. Dimeš(?) kvůli zajištění pohřbu. Byla určena komise ke zjištění škody u zemřelého a rozhodnuto o převozu jeho těla do Ústřední vojenské nemocnice v Praze, kde byla 25. srpna provedena pitva. Téhož dne se do Prahy vydal důstojník pro provoz a opravy mjr. Richard Koželuh kvůli

Jindřich Pavlík (foto: Vojenský archiv – centrální registratura Trnava)

zabezpečení převozu těla zesnulého voj. Pavlíka. O den později, 26. srpna 1969, povolil pplk. Beneš jeho pohřeb.¹⁰

OTAZNÍK MÍSTO ZÁVĚRU

Podle zprávy o zásahu ozbrojených složek proti demonstrantům měl, jako jediná oběť na jejich straně, zemřít při přesunu neupřesněný voják základní služby.¹¹ Nově objevený mrtvý čet. Jan Povolný evidentně při přesunu zahynul, a proto by tímto vojákem mohl docela dobře být. Úmrtí voj. Jindřicha Pavlíka, jehož autor článku až dosud považoval za „vhodného kandidáta“ a jenž zemřel před zahájením přesunu ještě v kasárnách, ale nutně pokládá otázku, zda mrtvých z řad zasahujících nebylo více než jeden oficiálně vykázaný a donedávna považovaný spíše za „symbolickou oběť“ na straně režimu. Daniel Povolný

8 Tamtéž; SA AČR Olomouc, f. 402, k. 21, Přehled MU, Zpráva o usmrcení vojína Pavlíka Jindřicha, 22.(?) 8. 1969, s. 2; Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, f. Vojenská obvodová prokuratura Litoměřice, ročník 1969, rejstřík OPv, č. 589 (případ J. Hájk a J. Pavlíka), Protokol o vyšetřovacím pokusu..., 22. 8. 1969, s. 1; tamtéž, Protokol o výsledku svědka J. Hájk, g. 9. 1969, s. 2; tamtéž, Usnesení, 21. 11. 1969, s. 1–4.

9 SA AČR Olomouc, f. 402, k. 21, Přehled MU, Zpráva o usmrcení vojína Pavlíka Jindřicha, s. 1–3; tamtéž, Zápis o výsledku svědka sepsaný s poručíkem Šanou Jiřím, 22. 8. 1969, s. 1; tamtéž, Antropometrické měření, 22. 8. 1969, s. 1; tamtéž, Zápis o výsledku svědka sepsaný s desátníkem Ňaňko Janem, 22. 8. 1969, s. 1.

10 SA AČR Olomouc, f. 402, k. 37, Denní rozkaz č. 166, 25. 8. 1969, s. 3–4; tamtéž, Denní rozkaz č. 167, 26. 8. 1969, s. 2; VÚA – VHA, f. Vojenská obvodová prokuratura Litoměřice, ročník 1969, rejstřík OPv, č. 589, Usnesení, 26. 8. 1969, s. 1.

11 POVOLNÝ, Daniel a kol.: *Den hanby*, s. 211–212.